

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: «ТЕМА МИТЦЯ У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО»

Виконала: студентка 4-го року
навчання

Спеціальності – 035.1 ФІЛОЛОГІЯ
(Українська мова та література);
освітньої програми: *Мова,
література, компаративістика*

Федорченко Анастасія Ігорівна

Керівник: проф. Агєєва Віра Павлівна

Рецензент доц. Семків Р.А.

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 2022

Київ – 2022

ЗМІСТ

Вступ.....	2
Розділ 1 Митець як персонаж у літературі модернізму.....	4
1.1 Митець та влада.....	4
1.2 Жінка-мисткиня.....	5
1.3 Образ митця у романі у віршах «Маруся Чурай».....	8
Розділ 2 «Маруся Чурай»: влада слова і влада державця.....	12
2.1 Влада слова мисткині над громадою.....	12
2.2 Пісні ведуть у бій.....	17
2.3 Поетка і гетьман.....	21
Розділ 3 Інтерпретації образу поета й призначення поезії у ліриці Ліни Костенко	23
3.1 Цикл поезій «Силуети».....	23
3.2 Поет та суспільство у поезії Ліни Костенко.....	26
Висновки.....	29
Список використаних джерел.....	31

Вступ

Однією з основних тем літератури в різні часи була тема митця і мистецтва. Так важливою темою модерністської літератури є зміна становища жінки, вихід її з «замкненого» простору життя та перехід до «нової жінки». Цей перехід зображений у вияві жінки, як мисткині. Життєвий шлях митця завжди важкий. Жінка-мисткиня переживає важке прийняття суспільством, владою. Жінка-мисткиня часто протистоїть ідеалам життя, обираючи для себе творчість, приносить в жертву звичайні речі, такі, як родина, побут та інше. Митець часто є незрозумілим для свого народу та влади. Отже, Ліна Костенко у своїй творчості підіймає тему жінки-мисткині, її відносин з навколишнім світом та важливе місце її творчості у житті народу.

Ліна Костенко у своїй творчості досить багато приділяє уваги образу митця, виокремлює проблеми митця та влади, митця та суспільства, митця та його творчості. Залучає для цього видатних особистостей, таких, як Богдан Хмельницький, Іван Іскра, Дмитро Байда Вишневецький, Лесько Черкес та історичні події. Історичний роман «Маруся Чурай» був написаний Ліною Костенко в роки її «мовчання». Мотиви Марусі Чурай зустрічаємо у М. Старицького «Ой не ходи Грицю», в О. Кобилянської «В неділю рано зілля копала». Тобто до образу легендарної міфологічної авторки звертались до Ліни Костенко. Твір побудований на поєднанні реальних історичних подій Хмельниччини та міфологічного образу дівчини, що труїла свого хлопця. Основною темою твору є служіння своєму народові, мета мисткині бути поряд зі своїм народом у важливих ситуаціях. Історія кохання у творі поєднується з мотивами засудження дівчини та історичними подіями. Теми зображення митця у творі дуже різні: митець та влада, митець та кохання, митець та народ. Також тему митця

спостерігаємо у поезіях Ліни Костенко. Поезії циклу «Силуети» присвячені багатьом відомим митцям, в них авторка переказує біографію поетів та аналізує їх долю. Також у поезіях авторка підносить тему важливості слова митця над народом та вадю.

Актуальність дослідження зумовлена важливістю поглибленого вивчення рідкісного жанру в українській літературі - історичного роману у віршах. Теми жінки-мисткині, виокремлення мотивів любові до народу, стосунки між митцем та владою, зображення історичних подій та важливих історичних осіб, таких як, Іван Іскра, Лесько Черкес, Богдан Хмельницький. Також вивчення теми митця та його творчості у поезіях Ліни Костенко.

Мета роботи - Проаналізувати тексти Ліни Костенко, зокрема роман у віршах «Маруся Чурай» в контексті тем роботи та зробити висновки. Проаналізувати деякі поезії творчості Ліни Костенко, визначити теми митця. Проаналізувати інтерпретації обраних поезій.

У дослідженні ми спираємось на праці – В. Агеєвої, В. Бразилевського, М. Гайдаггера, Ю. Гладир, Д. Гусар-Струк, І. Дзюби, Г. Жуковської, О. Забужко, М. Зав'ялової, І. Заремської, Г. Клочека, Ф. Ніцше, С. Павличко, М. Фуко.

Об'єкт дослідження - історичний роман у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай». Поезії: «Хлопчикок прийшов із Шарлевілью», «Алея тиші», «Астральний зойк», «Не треба думати мізерно», «Страшні слова, коли вони мовчать».

Предмет дослідження - тема митця та його взаємини з суспільством та владою, зображення жінки-мисткині та інтерпретації образу митця у поезіях.

Методи дослідження – герменевтичний.

Структура роботи - Робота складається з вступу, трьох розділів, теоретичного двох практичних, висновку та списку використаних джерел, що налічує ... позицій.

Розділ 1 Митець як персонаж у літературі модернізму

1.1 Митець та влада

Проблема митця та його оточення, зокрема влади, часто привертала увагу письменників. Ліна Костенко, як представниця літератури шістдесятництва на власному прикладі знає, як важко працювати поза владою, її власний досвід протистоянню владі є важливим підґрунтям для написання творів з повним розумінням митця. Ліна Костенко підкреслювала свою громадянську позицію не раз, в 1965 році підписала лист-протест проти арештів української інтелігенції, написала лист-захист після наклепу на В'ячеслава Чорновола та багато іншого. Поетеса майже 10 років писала «в шухлядку», тому що її друк був заборонений.

В. Базилевський зазначав: «Художник не може бути, як усі, інакше він не художник. Замахуватися на поета тільки за те, що він висловлює думки, які не збігаються з думками державців, не тільки злочинно, а й абсурдно. Творець – інакомислячий за своєю природою. (...) Якщо можновладець прагне порядку, уніфікації чи принаймні видимості гармонії, то митець зосереджує увагу на дисгармонійності буття, яка повсякчас ранив його і змушує настійно шукати шляхів до її подолання»[2, с. 188].

Мішель Фуко у своєму дослідженні «Інтелектуали і влада», зазначав, що праця інтелектуала, котра має вплив на народ, може змінити владу. Також Фуко зазначає, що феномен влади дуже складний «Не вистачить ні

Маркса, ні Фрейда, щоб допомогти нам пізнати цю таку загадкову річ, одночасно і видиму, і невидиму, присутню і приховану, яку ми називаємо владою (переклад наш-А.І)»[21, с.165].

Політична влада, як вважає Фуко, то лише одна з форм влади, хоча в підсвідомості людини, політична влада, сприймається, як влада в цілому. Він вважає, що стосунки влади існують і між чоловіком та жінкою, між батьками та дітьми. «Влада, особливо державна, зазвичай асоціюється з насильством, придушенням і оцінюється як цілком негативний феномен (переклад наш-А.І)»[21, с. 207].

Митець має право на будь-який політичний статус - від аполітичного до політизованого. Але зазвичай мистецтво не могло бути осторонь важливих політичних подій у власній країні, викладаючи свої думки інколи досить емоційно, впливаючи на громадську думку.

1.2 Жінка-мисткиня

Тема жінки, як митця в українській літературі, є дуже актуальною. Загалом термін «жіноча література», так само як і інші «жіноча проза», «жіноча поезія», є проблематичними. Оскільки саме існування такого терміну підкреслює стать літератури. Дослідники, до яких ми звертались, загалом зазначають, що неможливо поділити та назвати літературу за статевими ознаками.

До прикладу можна згадати представницю жіночої літератури, жінку-мисткиню - Марко Вовчок, яка взяла для себе чоловічий псевдонім. Це був наче виклик, перепустка до чоловічої культури. Доводить нам, що поділ на жіночу та чоловічу літературу був, жінки-письменниці наче кидали виклик чоловічій літературі [1, с. 25].

Віра Агеєва у своєму дослідженні «Жіночий простір», зазначає, що мисткиням рідко вдавалося поєднати родину з творчістю, перед чоловіком-митцем такого вибору не постає майже ніколи. [1, с. 213].

Леся Українка у «Новые перспективы и старые тени» зазначала, «права виняткової жінки, чи, як кажуть французи, вищої жінки, були визнані значно скоріше, ніж права звичайної жінки... Література прийняла цей факт і визнала за талановитою жінкою багато прав... Отже, щоб одержати право на свободу й повагу, жінці потрібен був особливий ценз – талант» [28].

Жінки у модерній літературі мали шанс на самореалізацію, маючи талант, при тому перед ними стояв вибір - жертвувати родиною та обирати служіння музі, або ж залишитись звичайною патріархальною жінкою-господинею та хранительницею вогнища [1, с. 214].

У своєму літературознавчому дослідженні Соломії Павличко цитує М. Сріблянського «серед жінок у літературі менше бездарностей, ніж між чоловіків». Зазначається також, що він помітив запрограмованість жінок-авторів на модерністичну революцію в літературі [19, с.187].

Оксана Забужко зазначає, що суспільство любить «стирати» усі відмінності між багатими та бідними, між містом та селом, між народами, мовами, відповідно, між чоловіком та жінкою. «Стирання певних відмінностей є процес, зворотній творенню і остаточним його «пунктом призначення» є тотальне згладжування на всіх рівнях: майнові - на рівні загального вивласнення, інтеркультурні – на рівні варварства, інтерлінгвістичні - на рівні «суржику» або формально-російської новомови, а міжстатеві – на рівні певного заперечення «статі» як складової людського буття й перетворення зарівно мужчин і жінок на робочу худобу. В тоталітарному суспільстві, і байдуже в фашистському чи радянському, «справжнім чоловіком» робить тільки армія» [10].

«Діагноз «колонії» - і «тілом», і «духом» Україні випадає поставити не раніше XIX століття, коли миколаївське розмноження по цілому краю

московських гарнізонів потягло за собою масову «катеринізацію» сільського, отже, вихованого в дусі архаїчно-патріархальної етики жіноцтва. Україна, як жінка, полюбила і прийняла свого завойовника»[10].

З чоловічим первнем у колоніальній культурі все набагато важче. Проблеми національної та сексуальної тожсамости для чоловіків заплутаніша: перш за все самоідентифікація з країною складніша, ніж у жінки, бо вона дається чоловіку, як Мати. «Водночас його інтегрованість в соціальні структури, ціль яких заволодіти цією Матір'ю, двоїть йому у свідомості її образ на Матір з одного боку та Жінку з іншого»[10].

Колоніальний чоловік з легкістю може погодитись з «жіночістю» своєї землі, зайняти певну «зовнішню» позицію щодо неї та, як наслідок, мати феномен «служивих хохлів», архетип сержанта - при чому «сержант» тут не лише у розумінні армії, а як тип колоніальної психології мужчин. «Другий вибір чоловіків менш популярний полягає в тому, аби зостатись «по стороні матері», водночас повною мірою здаючи собі справу з її сексуального упокорення, з огляду, власне, чоловічої гідності цей другий вибір є не настільки й здоровим, бо тут увиразнюється своєрідний «архетип байстрюка» - синівська непошана до матері, а з цього і взагалі до жінок»[10].

Як висновок, Забужко зазначає, що чоловіче та жіноче у колоніальні часи були розмежовані певним «чужим» втручанням. «І до цього всього додається ще модель кастрової статі і з цього всього утворюється «альмагама», при якій найменший прояв гендерної відвертості будь-якої статі справляє дослівно ефект вибуху»[10].

Найбільший інтерес до теми митця та мистецтва був на зламі різних епох, коли суспільство йшло вперед, рухаючи за собою усі види мистецтва[6, с. 429].

Фрідріх Ніцше стверджував, що краще бути витвором мистецтва, ніж митцем[15, с. 43]

Шістдесятники відстоювали інтереси власного народу, однією з тем їх творчості була тема «митця та мистецтва», Ліна Костенко, як представниця шістдесятництва яскраво зображує цю тему. Авторка визначає найактуальніші проблеми цієї теми для себе та свого часу, тому думки та теми творчості актуальні як для самої поетеси, так для часу творчості. Юлія Гладир виокремлює у творчості Ліни Костенко трикутник вершинами якого є: любов до народу, любов до природи та любов до чоловіка. Ще один важливий мотив, який виділяє авторка – мотив митця та влади [6, с. 432].

1.3 Тема митця у романі у віршах «Маруся Чурай»

Іван Дзюба цитував Володимира Антоновича – «Поет відтворює живий і цілісний образ епохи, пожвавлює і виводить перед поглядом читача окремі особистості: цілі покоління; у творчості його воскресають епохи та народи з їхнім тілом і душею, з їхніми почуттями та помислами (переклад наш-А.І.)»[8, с. 42].

Дуже важливим у творчості Ліни Костенко є зображення саме вічного, не того, що минає. У романі «Маруся Чурай» авторка показує нам цілу добу Хмельниччини, зображуючи важливі історичні моменти, життя народу та видатних історичних осіб.

У творі «Маруся Чурай» поставлені дуже важливі проблеми, важливі на рівні культурно-історичному, тому цей роман є знаним та вагомим для української літератури. Ліна Костенко через художнє осмислення трагічної та героїчної історії змогла пробудити пам'ять українського народу, національну самосвідомість. Твір побудований не лише на історичних фактах, а на легенді про дівчину-піснярку.

У романі «Маруся Чурай», як і у піснях Марусі, історія України драматична та героїчна, зображення глибини народного життя у часи Великої визвольної війни, зображена сторона народних та національних конфліктів, і, найголовніше, трагедія кохання»[8, с. 44].

«Сюжетним контрапунктом роману Ліни Костенко стала легенда про любовну помсту, проте цей мотив філософськи та психологічно поглинається єдиним семантичним полем, яке можна визначити як ідею відродження народної пам'яті про піснетворку та її епоху»[9, с. 87].

Глибоке розуміння вагомості «слова» для народу та кохання до Марусі змушує козака Івана Іскру врятувати життя Марусі. Тут зображена трагедія народу, який не розуміє митця. Не може його зберегти [9, с. 90]

Хронотоп дороги тісно пов'язує долю Марусі і історію України. Під час зображення дороги, коли Маруся йде на прощу, читач спостерігає за українською землею. Від Полтави до Києва дорога, що відносить Марусю на другий план. Роль розділу «Проща», так як і «Гонець до гетьмана», виводить нас із конкретного простору, з Полтави, де відбуваються події вже до всієї України [9, с.110]

Авторка виділяє дві відповідальності митця у творі: готовність відповідати за результати своєї праці перед сьогоденням, а також перед минулим та майбутнім; та здатність відповідати за свої праці перед самим собою [12, с. 76]

Ліна Костенко архаїчна у зверненнях до романтичних святощів та народницьких традицій, підіймаючи проблему «народ і митець» та «митець і суспільство» у творі. У часи, коли жила Маруся Чурай, народ мав своїх митців, вони були голосом народу, піснею, яку співали козаки, яка захищала їх та давала надію. Маруся Чурай переживала різне ставлення суспільства до себе та своєї творчості, від щирого захоплення, любові та вдячності до агресивності та нерозуміння [14, с. 477]. У романі зображений народ з двох сторін, народ селянський, який не розуміє

піснетворку, який готовий засудити її. Та народ козацький, для якого є дуже важливою Маруся, вони розуміють вагомість її пісень, саме ці пісні підіймають їх бойовий дух та допомагають у важкі часи.

Художній світ у творі є фактором впливу на читача. Художній світ «Марусі Чурай» відбиває найважливіші моменти політичного, соціального та духовного життя народу та самої України у 17 столітті. Читач переймається атмосферою часу, описами природи, важливими художніми моментами які використовує Ліна Костенко [14, с. 496].

Також важливим є перебіг часопростору, описи природи допомагають зрозуміти читачеві, що час пливе, літо змінюється на теплу осінь, потім на холодну-дощову, далі зима і весна. На такому тлі Ліна Костенко наче показує нам, зміни у думках Марусі, зима як духовне згасання Марусі, а квітучою весною закінчується її життя. Смерть Марусі Чурай весною не дуже відповідає настрою природи, але Ліна Костенко вирішує по іншому осмислити смерть мисткині. Чураївна помирає, але залишає за собою назавжди свою творчість, свої пісні, які ще довго будуть супроводжувати козаків у походах та передаватись з покоління в покоління, тобто життя мисткині продовжилось квітучою весною у її піснях [14, с. 500].

У романі «Маруся Чурай» Україна показана державою, це суперечило історичним концепціям часу, у яких друкувався роман, тому він мав затримки у виході. Тогочасна історія та влада намагалась часи доби Хмельниччини досить розмито демонструвати, уникаючи державницьких настроїв українського народу, а Богдана Хмельницького показувати, як лідера, що намагався приєднати тогочасну Україну до Московщини. Роман Ліни Костенко абсолютно заперечував тогочасну ідеологію. Наразі історія засвідчує, що визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького була спробою утворити нову державу.

Образ Марусі Чурай трактується Ліною Костенко, як образ обдарованої, геніальної мисткині. Дуже важливим у творі було описати

проблему митця, психології творчості, стосунків митця з народом та визнання геніальності митця. « В розмові я, сказати б, то не дуже. А в пісні можу виспівати все.» [14, с.477].

Маруся Чурай органічний співець. Не змушує себе творити пісні лише заради пісні. У творі ми бачимо ріст Марусі як піснетворки, на початку для неї пісня є самовираженням, а в кінці вона митець, який замислюється над значенням своїх пісень та загалом творчості. Д'як, з яким вона подорожувала, вплинув на процес осмислення Марусею словесної творчості [11, с. 496].

Розділ 2 «Маруся Чурай»: влада слова і влада державця

2.1 Влада слова мисткині над громадою

Маруся Чурай, як піснетворка, мала владу над народом завдяки своїм пісням. Найбільший вплив вона мала саме на історичних осіб, згаданих у творі - козаків, полководців.

Образи реальних історичних осіб, що так чи інакше згадуються в романі (Богдана Хмельницького, Івана Іскри, засновника Січі Дмитра Байди Вишневецького та його зрадливого онука Яреми Вишневецького), надають твору історичної достовірності. Та найбільше сприяє цьому змалювання жахливих картин розорення та зруйнування України, які бачила Маруся, мандруючи разом із дяком до Києва на прощу [10, с. 124].

Історичні події та особи, долі героїв, пейзажі творять неповторний образ рідного краю, який поглиблюється, узагальнюється через сприйняття

Марусі: «...усе як є – дорога, явори,
усе моє, все зветься Україна.
Така краса, висока і нетлінна,
що хоч спинись і з Богом говори» [14, с. 98].

Завдяки своїй пісенній владі вона уникнула страти за свій злочин. Адже козаки та полководці, оцінюючи талант Марусі, визначили, що митця не можна карати, адже це «пісня і душа» народу.

Наприкінці твору, з приходом весни, полк пішов у бій та співав пісні Марусі, що дуже її здивувало та потішило. Не дивлячись на те, що вона отруїла Гриця та була осуджена народом, її пісні залишились актуальними.

«Виходить полк. Іван під корогвами.

І я край шляху осторонь стою.

Моя душа здригнулася словами.

Співають пісню, боже мій, мою!

І «Зелененький барвіночку».

й «Не плач, не журися,

а за свого миленького богу помолися».

І про того козаченька,

Що їхав за Десну.

«Рости, рости, дівчинонько,

На другу весну!»

І про воду каламутну,

чи не хвиля збила.

І про ту дівчиноньку,

що вірно любила.

І про гору високою,

і про ту криницю...» [14, с. 167].

Слово Марусі, її пісня, її вірш, живе попри всі звинувачення.

«Дівчата вчора берегом ішли,
та й заспівали: «Ой не ходи, Грицю» [14, с.168].

Тобто влада слова Марусі була у тому, що не дивлячись на її злочин, на всі моменти, що стались з нею у житті, для людей її слово живе та залишається важливим. Козаки йдуть у бій з її піснями, а дівчата співають їх та чекають своїх коханих з походу. Після смерті Марусі, її пісні залишилися жити.

«Так і живу, без голоса, німа.

Пісень немає – і мене нема.» [14, с.157].

2.2 Пісні ведуть у бій

Як ми вже зазначали у роботі, суспільство у творі було поділено на два табори - селянський та козацький. Другий цінував піснетворку, розумів її важливість у культурному та літературному середовищі. Пісні Марусі Чурай супроводжували козаків в походах та важких боях. Вони звертались до неї, коли було дуже важко.

Перше звернувся до суду козак, що повернувся з Січі, зазначивши, що зрада Гриця- також злочин, що не можна карати Марусю, тому що вона любила Гриця, а він зрадив їй. За зраду в коханні, вбивати не можна, але козаки вважали, що смерті навколо і так багато, тому карати співця смертю- нерозумно.

«Ця дівчина... Обличчя, як з ікон.

І ви її збираєтесь карати?!

А що, як інший вибрати закон,-

Не з боку вбивства, а із боку зради?» [14, с.68].

Наступним у суді обізвався Іван Іскра, Маруся для нього представлена у двох іпостасях: кохана дівчина та мисткиня. Він сидів всі

дні суду на лаві з похиленою головою, вболівав за долю Чураївни. Але зрештою вирішив сказати:

«Ця дівчина не просто так, Маруся.

Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа.

Коли в похід виходила батава, -

Її піснями плакала Полтава.

Що нам було потрібно на війні?

Шаблі, знамена і її пісні. Звитяги наші, муки і руїни

Безсмертні будуть у її словах.

Вона ж була як голос України,

що клекотів у наших корогвах!» [14, с.70].

Іван Іскра першим з початку твору висловив думку козацького народу, показуючи, що пісні Марусі є дуже важливими для козаків.

«Людей такого рідкісного дару

хоч трохи, люди, треба берегти!»

Не дивлячись на те, що Іван кохав Марусю, він захищав її у суді, як мисткиню. Він акцентує увагу на її таланті, на тому, що її пісні поряд з ними у боях, а Полтава співає їх коли проводить своїх козаків:

« - Полтава карає співця» [14, с. 88].

Часопростір у творі сконцентрований на боротьбі українського козацтва за незалежність України під проводом Богдана Хмельницького. Звернення до постатей козаків у творі дає чітке розмежування дієвого народу та народу недієвого - селянського. Козацька еліта є високоосвіченою, патріотично налаштованою, саме вони виявили духовний потенціал Марусі Чурай, а Іван Іскра один з перших, хто це сказав. А отже, проявив неабияку мудрість та справедливість задля збереження життя мисткині. Для козаків пісні Марусі Чурай є певним містком між минулим та майбутнім.

Іван Іскра подався до Богдана Хмельницького, аби врятувати життя Марусі Чурай.

«Чи думав про Марусині пісні,
 такі по Україні голосні,
 о й сам не раз в поході їх співів,
 і дивував, безмірно дивував, -
 що от скажи, яка дана їй сила,
 щоб так співати, на такі слова!» [14, с. 89].

Гетьман залишився сам, а згодом передав Івану документ з печаткою, Іскра повіз його до Полтави.

«...Її пісні — як перло многоцінне,
 як дивен скарб серед земних марнот.

Тим паче зараз, як така розруха.

Тим паче зараз, при такій війні,—

що помагає не вгашати духа,

як не співцями створені пісні?

Про наші битви — на папері голо.

Лише в піснях вогонь отой пашить.

Таку співачку покарать на горло, —

та це ж не що, а пісню задушить!» [14, с. 99].

Богдан Хмельницький у своєму зверненні до народу Полтави чітко окреслює свою позицію, згадуючи до цього, як її пісні і його вели у важкий бій та похід. Він зазначає та виокремлює також факт того, що Маруся в першу чергу піснетворка:

«За ті пісня, що їх вона складала,

За те страждання, що вона страждала,

За батька, що розп'ятий у Варшаві,

А не схилив пред ворогом чола, -

Не вистачало б городу Полтаві,

Щоб і вона ще страчена була!» [14, с.100].

Між Іваном Іскрою та Марусею були гарні дружні стосунки до кінця, у творі ми бачимо зворушливу слова Марусі, коли вона прощалась:

«прощай Іване, найвірніший друже,
Шляхетна іскро вічного вогню.» [14, с. 145].

Ці слова зрештою підтверджують, що Маруся ставилась до нього, як до друга та вдячна йому, за те, що врятував її від смерті.

Весною Маруся помирає, залишаючи після себе свої пісні для всього народу України. Під час всього твору ми спостерігаємо вигорання Марусі, як авторка зазначає, що її «тіні вже не видно», вона сама не своя. Так само і гасне її бажання творити, наприкінці твору Маруся каже Івану Іскрі :

«Якби тепер, мабуть, я заспівала,
Було б це вже хрипіння, а не спів» [14, с. 157].

Іван Іскра, Лесько Черкес, Богдан Хмельницький - у творі всі ці образи описані з надзвичайною повагою та любов'ю. Вони - сини України, її захисники, їх об'єднує любов до рідної землі, мудрість та висока мораль. Вони - поціновувачі творчості Марусі. Ті, хто розуміє свою важливість для наряду України та важливість митця.

2.3 Поетка і гетьман

Вперше зустрічаємо гетьмана у розділі «Гінець до гетьмана». Зображаючи у творі боротьбу українського народу, Ліна Костенко звернулась до образу Богдана Хмельницького. Зображення Богдана Хмельницького у романі детальне та досить побутове.

Іван Іскра заходить до шатру Богдана Хмельницького і ми бачимо опис побуту:

«Іскра ввійшов – шатро вже було без дверей,
Світло свічок у трійчатих шандалях із міді
Тьмяно сахулося в чорних крилах кирей.» [14, с.87].

Богдан Хмельницький описується, як дуже втомлений:
«...Гетьман підняв безсонням обпалені очі» [14, с.87].

Після того, як Іван Іскра сповістив полководця про те, що «Полтава карає співця». [14, с. 88].

Богдан Хмельницький залишився сам, та «Охопивши голову руками, сидів Хмельницький у тому шатрі» [14, с.88], думав про Марусю Чурай та її долю.

«Чи думав про Марусині пісні,
Такі по Україні голосні,
о й сам не раз в поході їх співав,
і дивував, безмірно дивував» [14, с. 89].

Роздумуючи про долю Марусі гетьман згадував Гордія Чурая, їх спільні бої.

«Чи згадував Гордія Чурая,
оті шляхи до слави найкоротші,
де перемога, з горя нічия,
дивилась мертви в незакриті очі» [14, с.89].

Та розуміючи важливість слова роздумував над ганьбою, яка сталась з Марусею,

«Чи що в Полтаві, там же у Полтаві,
Чурай Марусю, у такій неславі,
Чурай Марусю, у такій ганьбі! –
до зашморгу вестимуть у юрбі.
І не здригнеться наш пісенний край...
І море гнівом не хлюпне на сушу...
І попелом розвіяний Чурай
Безсмертним болем дивиться у душу» [14, с.90].

Вирок для Марусі був скасований, Іван Іскра встиг приїхати за мить до страти та зачитати грамоту.

«В тяжкі часи кривавої сваволі
Смертей і кари маємо доволі.
І так чигає смерть вже звідусіль,

і так погребів бульше, ніж весіль.
 То чи ж воно нам буде до пуття –
 пустити прахом ще одне життя?
 Чурай Маруся винна у в одному:
 вчинила злочин в розпачі страшному.
 Вчинивши зло, вона не є злочинна,
 бо тільки зрада є тому причина» [14, с.100].

Тобто, гетьман у своїй грамоті та прийнятому рішенні зважав не лише на те, що Маруся піснетворка та її пісні важливі для народу України, а й на те, що злочин був скоєний на підставі зради - морального злочину проти Марусі.

Розділ 3 Інтерпретації образу поета й призначення поезії у ліриці Ліни Костенко

3.1 Цикл поезій «Силуети»

Для вивчення образу поета та призначення поезії ми обрали цикл поезій Ліни Костенко «Силуети». Кожна поезія присвячена поету певної країни та доби, в поезіях часто використовуються певні епізоди з життя митців.

Перша поезія **«Хлопчик прийшов із Шарлевілю»**. Героєм цієї поезії став відомий французький поет-символіст Артур Рембо. У поезії яскраво простежується мотив поета-вигнанця. Ліна Костенко, звертаючись до читачів, просить вберегти поета та зазначає, що йому лише сімнадцять років. Поль Вернер назвав себе та представників свого покоління,

включаючи Артура Рембо, «Проклятими поетами». Таку назву вони отримали через конфлікт з оточенням та суспільством загалом. Вони зосереджувались на власному внутрішньому світі.

«Не доводьте дійсність до пародії,

вам нічого, але ж він поет

Серед вас, чужих і бородатих,

може, йому снівся Лангедок.

Я насмілюсь тільки нагадати,

що йому ж сімнадцятий годок!

Сни у нього ще не чорно-білі,

серце ще обурене на цвіль!

Хлопчикок прийшов із Шарлевілю»

Мученик вернувся в Шарлевіль.» [26, с.92].

Поет наче не вписується в закони суспільства, є його вигнанцем.

«Він не може звикнути до принижень,

може, він скажений через те.

Він нестерпний? Дами і добродії!

Етику порушив, етикет?» [26, с.92].

Завершення вірша «Мученик вернувся в Шарлевіль.» демонструє нам весь трагізм долі митця, адже починається «Хлопчикок прийшов із Шарлевілю». Початок та кінець є певним обрамленням вірша, кінець завершує всю композицію.

У наступних двох поезіях циклу чітко простежується мотив самотності героїв-поетів. Поезія присвячена письменнику Л. Толстому-
«Алея тиші».

«Алея Тиші. Ми отут мовчали.

Все перекреслив траурний кортеж

А осокори нас не помічали.

Вони стояли. І мовчали теж.

Ось камінь той. І ось та сама лава.

А осінь хвора, розлилася жовч.

Мені потрібне слово а не слава.

Гримучий світе, ти хоч тут помовч! [26, с.7].

Поезія зображує мотиви добровільної втечі митця з рідного краю. Ліна Костенко показує знову ж таки картину прийняття митця лише після його смерті, підіймаючи тему митця та суспільства. В останніх рядках поезії повтори несуть дуже емоційний характер.

«Спочатку так: терзати, розпинати.

Щоб знав. Щоб знов. Щоб слухався. Щоб звик.

А потім все - святині, експонати.

Письмовий стіл, перо і черевик.

Той дуб. Той граб. Та бричка, що у стайні.

Той чорт. Той граф. Того паперу жмут.

Та станція. Той поїзд. І останні

його слова:

"Тікати... доженуть...." [26, с.8].

Другий вірш який пройнятий мотивами самотності, бажання творити- «**Астральний зойк**», присвячений О. Пушкіну. Митець в поезії наче не має можливості викладати свої думки та творити та дуже страждає від цього.

«Я натовмився жити без душі.

Нема на чому записати строфи.

Усі арапи-предки й гармаші

Кричать в мені зігрітися хоч трохи.

Я сам не знаю, скільки тут пробув.

Не хочу я ні вічності, ні слави.

В безсмерті холодно. Я хочу в Петербург.

Вдягтися в тіло і напитись кави.

Там, на столі, лежить моє перо.

Воно лежить, воно давно не пише.
 Я хочу вірші написати про —
 Про те, як вітер гілочку колише.
 Я хочу встати вранці, на зорі.
 Любити жінку, ждять листа з Одеси...» [25].

Також Ліна Костенко у поезії виносить важливу тему свободи митця та свободи слова, про яку йдеться у рядках:

«Я хочу волі, волі!.. А царі?
 Я хочу жити, жити!.. А Дантеси?
 Я сто поем ще маю на меті,
 а я дивлюсь у вічі пістолету...
 В безсмерті холодно. І холодно в житті.
 О Боже мій! Де дітися поету?!»[25].

3.2 Поета та суспільство у поезії Ліни Костенко

Перша поезія для аналізу «**Не треба думати мізерно...**»

«Митцю не треба нагород,
 Його судьба нагородила,
 Коли в людини є народ,
 Тоді вона уже людина.» [22].

В поезії яскраво зображується тема митця та народу. Саме ця тема є наскрізною у творчості Ліни Костенко, наприклад, як у поемі «Циганська муза», де мисткині для творчості потрібен лише її народ, народ - муза поета. Теж саме спостерігаємо у поезії «Не треба думати мізерно», «судьба» нагородила митця народом, це є найбільший його скарб. Визнання митця народом – найбільша нагорода, інших йому просто не потрібно.

«**Яка різниця – хто куди пішов?**»- наступна поезія, яку ми обрали для аналізу.

«Яка різниця — хто куди пішов?

Хто що сказав, і рима вже готова.

Поезія — це свято, як любов.

О, то не є розмовка побутова!

І то не є дзвінкий асортимент

метафор, слів, — на користь чи в догоду.

А що, не знаю. Я лиш інструмент,

в якому плачуть сни мого народу.» [23].

Митець у поезії зображений, як вуста народу. Поезія - свято, щось вище та важливіше за буденні речі. Поет зображує це у своїй творчості, виносить важливі речі на розголос. «Я лиш інструмент» - показує певне служіння митця народові.

Третя поезія для аналізу «**Страшні слова, коли вони мовчать**».

«Все повторялось: і краса, й потворність.

Усе було: асфальти й спориші.

Поезія — це завжди неповторність,

якийсь безсмертний дотик до душі.»[24].

У цьому вірші авторка демонструє, що поезії багато, багато хто її писав та про одні і ті ж, самі речі. Новим поетам залишається потрактувати всі ці речі, по новому, з іншої сторони. Відчути всю важливість та глибину проблеми та викласти її у своїй поезії. Кожен митець по своєму торкається душі читача. Для кожного читача знайдеться своя поезія, яка саме для нього буде найкращою.

Остання поезія, яку б ми хотіли проаналізувати «**Ті, що народжуються раз на століття**».

«Ті, що народжуються раз на століття,

умерти можуть кожен день.

Кулі примхливі, як дівчата, –
вибирають найкращих.

Підлість послідовна, як геометрія, –
вибирає найчесніших.

В'язні гостинні, як могили, –
вибирають неприборканих.

Криваві жоржини ростуть над шляхом у вічність.

Тріпочуть під вітром короткі обривки життя.

І тільки подвиг людського духу
доточить їх до безсмертя» [27].

Ліна Костенко у цій поезії чітко зазначає, справжні митця-народжуються раз на століття, вони прагнуть прославити свій народ бути корисними. «Подвиг людського духу»- визнання народом, саме те, що надає митцям безсмертя, їх читали і будуть читати через сто тисячі років. «Умерти можуть кожен день», у бідь-який момент народ може втратити митця, тому його потрібно визнавати, а не терзати, а потім прославляти після смерті, як у поезії «Алея тищі».

Висновки

У своїй роботі ми проаналізували творчість Марусі Чурай, тему жінки- авторки у романі у віршах та вибраних поезіях.

Отже, в ході роботи ми проаналізували історичний роман у віршах «Маруся Чурай» та деякі вибрані нами поезії, зокрема поезії з циклу «Силуети».

Під час аналізу роману «Маруся Чурай» ми досліджували образ жінки-мисткині, виокремлювали теми митця та народу, стосунки між митцем та владою, поетки та гетьмана та важливість поезії. Маруся Чурай- жінка мисткині, яка отруїла свого хлопця Гриця та була засужена народом Полтави, але зрештою виправдана за указом гетьмана Богдана

Хмельницького. Марусю, як піснетворку дуже любили та поважали козаки. У творі яскраво відображено, як Іван Іскра, Богдан Хмельницький та інші, зазначали про неймовірний пісенний дар Марусі і про те, що її пісні вели козаків у бій, а дівчата співали її пісні чекаючи своїх чоловіків з походів.

Значну увагу Ліна Костенко звертає на історичні події та героїв-козаків. У романі Маруся Чурай представлений тип воїна-козака в образах гетьмана Б. Хмельницького, козаків М. Пушкаря, І. Іскри та інших. Вони-козацька еліта, освічені та патріотично налаштовані. Саме через прихильність козаків, Маруся була виправдана та могла жити далі. Але жити без Гриця вона так і не змогла. Твір показує нам, як Маруся згасає, змінюється пора року і вона все більше згасає, як жінка і як митець. З приходом весни Маруся помирає, залишаючи після себе свою пісенну спадщину для свого народу. Ліна Костенко, наче навмисно використовує зміну пор року для загострення відчуттів твору, коли настає весна і все квітне навкруги, Маруся загасає назавжди, але розквітає її поезія. Так само, як у вірші «Алея тиші», поета цінують лише після його смерті.

Народ у творі ставиться до Марусі зовсім по-іншому. Народ хоче покарати її за злочин, який вона скоїла та домогтись справедливості, для народу Маруся в першу чергу вбивця, а не митець.

Тому, можна зазначити, що у романі у віршах «Маруся Чурай», яскраво розкрито тему митця, важливості поезії та митця та народу.

Ще одним предметом для аналізу були поезії Ліни Костенко. У аналізованих нами поезіях є одна наскрізна тема мистецтво. Героями циклу поезії «Силуети» стали митця різних епох, Ліна Костенко вміло показала їх біографії та важливі моменти життя в контексті мистецтва. Біографічні матеріали також надають авторам Ліни Костенко достеменності. Л. Толстой, О. Пушкін та А. Рембо герої поезій Ліни Костенко, кожен з них постає перед нами у відповідному образі митця. Митця у цих поезіях самотні, Артур Рембо постає у вигляді поета-вигнанця, також прослідковується мотиви втечі. У поезії «Алея тиші» Ліна

Костенко показує цінність поета після його смерті. За життя його терзали, а після смерті лише почали розуміти та сприймати.

«Спочатку так: терзати, розпинати.

Щоб знав. Щоб знов. Щоб слухався. Щоб звик.

А потім все - святині, експонати.

Письмовий стіл, перо і черевик» [26, с.8].

«Митцю не треба нагород,

його судьба нагородила,

коли в людини є народ,

тоді вона уже людина» [22] – такими словами авторка показує нам важливість народу для поета. Його визнання. Яскравим прикладом такого вислову є поема «Циганська муза», в якій зображена мисткиня, яка не може творити без свого народу, народ- муза поета.

У поезій «Яка різниця - хто куди пішов», авторка підносить поезію, зазначаючи, що -

« Поезія- то свято, як любов.

О, то не розмовка побутова»[23]. Тобто поетичне слово, уже важливе, поет- голос, який пише та говорить про щось важливе, «я лиш інструмент», поет інструмент свого народу.

Так само поезія возвеличується у «Страшні слова, коли вони мовчать», авторка у вірші зазначає, що багато всього вже написано, новим поетам для того аби торкнутись душі читача потрібно, те ж саме, піднести вірно, з розумінням часу у якому творить сам поет.

«Поезія- це завжди неповторність,

якийсь безмежний дотик до душі» [24].

Список використаної літератури

- 1) Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму . – К.: Факт, 2008. – 360 с. – (Сер. «Висока полиця»).
- 2) Базилевський В. Поезія як мислення / Українське слово: [упоряд. В. Яременко]. – К.: Видавництво «Рось», 1994– . – (Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: у 3 кн.). Кн. 3. – 1994. – С. 182–197.
- 3) Барабаш С. Г. Творчість Ліни Костенко в ідейнохудожньому контексті літературної доби : дис. ... докт. філол. наук: 10. 01. 01 / С. Г. Барабаш; Львів. нац. унт ім. І. Франка. – Львів, 2004. – 382 с.
- 4) Брюховецький В.С. Ліна Костенко : нарис творчості / В.С. Брюховецький. – Київ: Дніпро, 1990. – 260 с.

- 5) Гайдеггер М. Гельдерлін і сутність поезії. // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – № 12. – СС. 98-109.
- 6) Гладир Ю. Ф. Художнє осягнення теми митця й мистецтва у творчості шістдесятників / Юлія Федорівна Гладир. // Наукові записки Серія: філологічні науки. – №92. – С. 426–435.
- 7) Гусар-Струк Д. Історичний роман Ліни Костенко / Д. Гусар-Струк // Сучасність. – 1990. – № 5 (349). – С. 26-41.
- 8) Дзюба І. Тільки Слово- пам'яті спасенність / Іван Дзюба // Є поети для епох / Іван Дзюба. – Київ: Либідь, 2011. – С. 39–51.
- 9) Жуковська Г. Історичні романи у віршах "Маруся Чурай" та "Берестечко" – ліро-епічне моделювання історичного буття українського народу / Галина Жуковська // "Усе іде, але не все минає". Пам'ять і час у творчості Ліни Костенко / Галина Жуковська. – Київ: Книга, 2010. – С. 81–114.
- 10) Забужко О. Жінка-авторка у колоніальній культурі, або знадоба до української гендерної міфології / Оксана Забужко. – Київ, 1999. – (Хроніки від Фортінбраса).
- 11) Завьялова М. Это и есть гендерное литературоведение. Современная женская литература: поиски традиций и новых языков // Ex libris НГ. – 2000. – 21 сентября. – С.8-9.
- 12) Заремська І. М. Проблема відповідальності митця у творчості Ліни Костенко / І. М. Заремська. // Наука сьогодні: теорія, методологія, практика, проблематика. – 2014. – С. 75–79.
- 13) Ільницький М. На перехрестях віку: У 3 кн. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2009. – Кн. III. – 902 с.
- 14) Костенко Л. В. Маруся Чурай : іст. роман у віршах. Київ : Рад. письменник, 1979. 187 с.
- 15) Клочек Г. Маруся Чурай / Григорій Клочек // Ліна Костенко: Тексти та їх інтерпретація / Григорій Клочек. – Київ: Український пріоритет, 2019. – С. 306–530.

- 16) Моренець В. П. Поезія трьох десятиліть // Діалектика художнього пошуку (літературний процес 60 – 80-х років) / В. Моренець. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 21– 80.
- 17) Ніцше Ф. Народження трагедії (фрагменти) / Фрідріх Ніцше // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М.Зубрицької. — Львів: Літопис, 1996. — С.40 – 54
- 18) Нудьга Г. Балада про отруєння Гриця і легенда про Марусю Чурай / Г. Нудьга // Жовтень. – 1967. – № 2. – С. 131-138.
- 19) Павличко Соломія. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. -2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.
- 20) Романець М. Постколоніальні історичності: поетика і політика місця в «Марусі Чурай» Ліни Костенко / Марина Романець // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців: Літературознавство. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 57–60.
- 21) Фуко.М. Власть и знание // Фуко.М. Интеллектуалы и власть: избранные политические статьи, выступления и интервью. М., 2002. С. 232
- 22) <https://ukrainian-poetry.com/kostenko-lina/ne-treba-dumati-mizerno/>
- 23) <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5762>
- 24) <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5723>
- 25) <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13055>
- 26) <https://litlife.club/books/266487/read?page=7>
- 27) <https://ukrainian-poetry.com/kostenko-lina/ti-shho-narodzhuyutsya-raz-na-stolittya/>
- 28) <https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/lesya-ukrayinka/lesya-ukrayinka-novye-perspektyvy-y-sta/>

